

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ З ІНКЛЮЗИВНИМИ ДІТЬМИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

THE MAIN DIRECTIONS OF WORK WITH INCLUSIVE CHILDREN AT THE LESSONS OF MUSIC ART

Автором статті аналізуються позитивні та негативні сторони роботи з інклюзивними дітьми на уроках музичного мистецтва, виділяються можливі напрямки діяльності та методичні поради щодо їх реалізації. У процесі аналізу досліджуються психологічні, розумові, фізичні можливості дітей із дефіцитом уваги та гіперактивністю, з дитячим церебральним паралічем, із порушенням слуху та порушенням зору, з аутизмом, із синдромом Дауна, з порушенням розумового розвитку та мовлення, із затримкою психічного розвитку.

Серед видів музичної діяльності, які рекомендуються застосовувати в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, слід виділити музично-ритмічні рухи (евритмію, руханки, пантоміму), пальчикові ігри, вокальну діяльність (спів, дихальну та артикуляційну гімнастику), тільовий та ляльковий театр, музично-дидактичні та ритмічні ігри (ритмограми), фонетичну ритміку, драматизацію під музику, спільне малювання, логоритмічні вправи, слухання музики з корекційною метою тощо.

Спільним практичним засобом і дієвим механізмом розвитку дітей з особливими освітніми потребами визначено релаксаційні вправи (рухове розслаблення і злиття з ритмом музики; музично-рухові ігри і вправи; музичну психосоматичну релаксацію; вокалотерапію; гру на музичних інструментах і ритмічну декламацію; рецептивне сприйняття музики; музичне малювання; пантоміму; рухову драматизацію під музику; музичну розповідь; гру з лялькою та дихальні вправи з музичним супроводом).

Музична діяльність розглядається як корисна і рекомендована робота для дітей з особливими освітніми потребами для розслаблення, заспокоєння, стимуляції емоцій, настрою, інтелектуальної сфери, розвитку фантазії, уяви, образності, активізації творчих здібностей, мовлення.

Ключові слова: інклюзивні діти, види музичної діяльності, робота з дітьми з особли-

вими освітніми потребами, урок музичного мистецтва.

The author of the article analyzes the positive and negative aspects of work with inclusive children at the lessons of music art, highlights effective areas of work and methodological tips for their implementation. In the process of analysis, the psychological, mental, and physical capabilities of children with attention deficit and hyperactivity disorder, cerebral palsy, hearing impairment, visual impairment, autism, Down syndrome, mental retardation, speech impairment, and mental retardation have been investigated.

Among the types of musical activities that are recommended to be used in work with children with special educational needs, it should be noted musical and rhythmic movements (eurhythm, moving games, pantomime), finger games, vocal activity (singing, breathing and articulation gymnastics), shadow and puppet theater, musical-didactic and rhythmic games (rhythmograms), phonetic rhythms, dramatization to music, joint drawing, logorhythmic exercises, listening to music for corrective purposes, etc.

A common type of work and the effective mechanism of the development of children with special educational needs are relaxation exercises (motor relaxation and fusion with the rhythm of music; musical-motor games and exercises; musical psychosomatic relaxation; vocal therapy; playing musical instruments and rhythmic recitation; receptive perception of music; musical drawing; pantomime; movement dramatization to music; musical storytelling; playing with a doll and breathing exercises with musical accompaniment).

Musical activity is considered as a useful and recommended work for children with special educational needs for relaxation, calming, stimulation of emotions, mood, intellectual sphere, development of fantasy, imagination, imagery, activation of creative abilities, speech.

Key words: inclusive children, types of musical activities, work with children with special educational needs, lesson of music art.

УДК 37.091.3:159.922:7(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.10>

Михаськова М.А.,
докт. пед. наук, доцент,
професор кафедри музикознавства,
інструментальної підготовки
та методики музичної освіти
Хмельницької гуманітарно-педагогічної
академії

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Вивчення музичного мистецтва дітьми з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти є тим навчально-виховним потенціалом, який допоможе адаптуватися і соціалізуватися цим дітям. Складність полягає в тому, що такі діти часто потребують сторонньої допомоги, тому вчителям музичного мистецтва можуть допомагати батьки, волонтери, асистенти вчителів, помічники тощо. На уроках музичного мистецтва чи інтегрованого курсу «Мистецтво» діти за допомогою ритму, інтонації, пластики, голосу, здатні корегувати та виправляти фізіологічні та психологічні розлади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових педагогічних досліджень останніх років виділяється низка, присвячених безпосередньо особливостям роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (А. Колупаєва, Т. Швабська, О. Яскевич та ін.), змісту та специфіці взаємодії з інклюзивними дітьми на уроках музичного мистецтва та на музикотерапевтивних заняттях (Н. Квітка, М. Лопатіна, І. Ярошенко та ін.). Однак виділенню основних напрямів роботи на уроках музичного мистецтва з інклюзивними дітьми було приділено, на нашу думку, недостатньо уваги.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити позитивні та негативні сторони роботи з інклюзивними дітьми на уроках музичного

мистецтва, виділити можливі напрями роботи та методичні поради щодо їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У законодавстві України до дітей з особливими освітніми потребами віднесено дітей з інвалідністю [3] (з порушенням слуху/зору/порно-рухового апарату, з аутизмом/синдромом Дауна, з порушенням інтелектуального/психоемоційного розвитку, з порушенням мовлення, з інвалідністю тощо). Такі діти потребують реалізації своїх наявних можливостей, сильних сторін, поваги з боку однолітків та вчителів. Уроки інтегрованого курсу «Мистецтво» та музичного мистецтва зокрема мають свій потенціал, оскільки мова спілкування і взаємодії – музика. Спробуємо проаналізувати можливі напрями музично-педагогічної роботи з різними групами інклюзивних дітей у залежності від особливостей відхилень.

Однією з розповсюджених форм розладів є дефіцит уваги та гіперактивність. Негативними сторонами роботи з цими дітьми є розпорошеність уваги та концентрації дітей, неспроможність доводити розпочату роботу до кінця та її коротка тривалість за часом, балакучість під час виконання завдань. Однак такі діти переважно активні та імпульсивні, неординарні та зацікавлені. Їм подобається займатися творчими видами діяльності на роках музичного мистецтва. Особливістю музичних занять з дітьми з дефіцитом уваги та гіперактивністю є необхідність частішої зміни видів діяльності, використання форм роботи з рухами (пластичні етюди, музично-рухові вправи, пальчикові ігри тощо), використання методів інтерактивного навчання (робота в парах та трійках, змінювані трійки, $2+2=4$ тощо). Крім того, виникає потреба в унаочненні матеріалу, що вивчається, в укрупненні та акцентуації тієї інформації (виділенні ключових слів), яку необхідно донести до дітей учителю музичного мистецтва.

На нашу думку, на уроках музичного мистецтва дітей із дефіцитом уваги та гіперактивністю потрібно залучати до релаксаційних вправ, евримії (ритмічні рухи, руханки), пантоміми, пальчикових ігор, артикуляційної та дихальної гімнастики, вокальних вправ, музично-дидактичних і ритмічних ігор, ритмограм, слухання музики з корекційною метою. Наприклад, граючи в гру «Знайди помилку в мелодії», можна запропонувати дитині віднайти пропущені ноти або ритмічні групи та відновити мелодичний малюнок. У вправі «Завмири» – пластикою відтворити запропоновану картинку осіннього листочка (виконується під звучання «Осінньої пісні» Ю. Щуровського). У процесі співу пропонується дітям давати додаткове завдання – тактувати або відтворювати мелодію рухом (показувати рух мелодії сидючи).

Особливістю дітей із дитячим церебральним паралічем є неспроможність контролювати

координацію рухів, викривлення слуху, зору і мовлення, порушена увага, сприйняття, пам'ять, коливання емоційних станів. Ці діти на уроках музичного мистецтва потребують допомоги і підтримки сторонніх осіб, оскільки вимагають частішої зміни положення тіла і контролю м'язових утисків.

Практика роботи з такими дітьми доводить користь виконання ритмічних вправ під музичний супровід, виконання релаксаційних вправ, пальчикових ігор, осмислення сюжетних картинок на музичну тематику, використання тіньового театру, малювання (спільне малювання, малювання пальцями, обведення контурів та домальовування), виконання вокальних вправ (артикуляційної та дихальної гімнастики), слухання музики з корекційною метою тощо. Ці напрями роботи на уроках музичного мистецтва передбачають активне розслаблення, корекцію рухів, розвиток психічних та розумових процесів.

Наприклад, індивідуальна вправа «Піаніно» знімає м'язове напруження у дитини з ДЦП. Артотерапія (за методикою В. Козьякіна) передбачає використання елементів малювання, ліплення, конструювання за зразком. З цією метою використовуються елементи ігор «Лабіринт» та «Поштова скринька». Для розвитку слуху і уваги застосовується прослуховування коротких за обсягом пісень, казок, віршів, оповідань. При цьому використовуються музичні інструменти для відчуття ритму і тривалості звуків, тембру, контрасту голосу [4, с.175-176].

Для зосередження уваги і розвитку пам'яті дітям з ДЦП на уроках музичного мистецтва потрібна укрупнена наочність (з виділенням окремих елементів), для розвитку стереогнозу – роздатковий матеріал різної структури.

У процесі роботи з дітьми з порушенням слуху слід звертати увагу на недорозвинуте словесне мислення та невміння розрізняти звуки та слова. Оскільки діти мають слухові вади, то їх потрібно розташовувати ближче до першої лінії, додатково готувати навчально-тематичну наочність та слідкувати за чіткістю артикуляції і дикції вчителя музичного мистецтва.

Порушення слуху негативно позначається на розвитку мовлення дитини, тому в роботі з такими дітьми вчителю музичного мистецтва слід звертати увагу під час співу на роботу над диханням і дикцією, працювати над відтворенням інтонації з різними емоціями (радість, гнів тощо) та мімікою, залучати у роботі над інтонацією малюнки, які пояснюють інтонацію. Серед рекомендованих видів діяльності на уроках музичного мистецтва виділимо такі: ритмічні вправи (ритмограми), фонетичну ритміку, музично-дидактичні ігри. Для роботи з дітьми з порушенням слуху можна використовувати набори карток із зображеннями різноманітних засобів музичної виразності або дитячі

музичні інструменти. Наприклад, картки із зображенням нот (до, ре, мі тощо), ритму (ціла, половинна, четвертна, восьма тощо), динаміки (форте, піано, мецо піано, мецо форте та ін.).

Наприклад, дитина стоїть у центрі класу із заплющеними очима. Спереду, ззаду, праворуч і ліворуч – задіяні у грі діти. Учасники гри по черзі подають звукові сигнали за допомогою музичних інструментів, а дитина ручкою вказує звідки чує звук (час від часу можна змінювати розташування).

На уроках музичного мистецтва учитель може допомогти сурдопедагогу або дефектологу в роботі з дітьми з порушенням слуху. Науковці рекомендують в роботі з мовленнєвим матеріалом використовувати звуки, склади, беззмістовні ритмічні моделі з дотриманням умовної структури та наголосу (та, та-та, та-та-та), слова, прості короткі тексти [4, с. 92].

Наприклад, використовуючи фонетичну ритміку на уроці музичного мистецтва, під час вимови а_ дитина розводить ручки у сторони; під час вимови о_ – піднімає руки вгору над головою і зводить кисті до утворення кола; вимовляючи у_ – витягує руки вперед, е_ – підводить руки вгору та опускає кисті на плечі, и_ – руки з розкритими долонями піднімає вгору, і_ – вказівний палець піднятий, решта пальців зімкнуті у кулачок, гвинтовий рух рук вгору [4, с.95].

У дітей з порушенням зору на уроках музичного мистецтва спостерігається погана моторика і координація рухів, недостатньо сформовані графічні навички. Це унеможлиблює проведення деяких видів музичної діяльності та виводить на перший план сприйняття навчальної інформації через слух і дотик.

Роботу з такими дітьми пропонується проводити за допомогою дорослого (асистента, волонтера, батьків, помічника тощо). Так, проведення музично-ритмічних рухів, руханок та пантоміми краще здійснювати разом із асистентом. Ритмічні ігри та ритмограми за допомогою об'ємних карток (на аркуші паперу вибивають або наклеюють фактурні ритмічні фігури, ритмічні малюнки). Драматизація під музику, пальчикові ігри, спільне малювання здійснюється за аналогією з рухами асистента. Вдалим видом роботи є спів пісень і розспівок за методом співу з голосу (на слух) та релаксаційні вправи.

Прикладом музично-дидактичних ігор (для формування графічних навичок) є гра «Знайди місце», для проведення якої використовують заготовлені об'ємні малюнки-схеми (бажано укрупнені). Педагог, обравши ведучою дитину з вадами зору, допомагає їй олівцем, не відриваючи руки, рухатися цим звивистим шляхом до визначеного місця. Наприклад, знак (фа дієз) рухається в країну Знаки; ритмічний знак рухається до країни Ритм тощо.

Гра «Ти моє люстерко» сприяє координації рухів. Дитині пропонується бути люстерком і повторювати всі рухи вчителя, які вчитель робить руками дитини. Гру краще проводити під музику із використанням пластичних рухів (за методикою В. Коен). Розвиткові моторики і координації рухів сприяють також доступні дітям музично-ритмічні рухи та руханки.

Для розвитку тактильних відчуттів пропонується гра «Чарівний мішечок», до якого вкладаються предмети, виготовлені з різних матеріалів, різні за розміром, формою (дитячі музичні інструменти, нотки тощо). Дитина виймає з мішечка по одному предмету, обстежує і називає їх властивості. Музичні інструменти відкладає ліворуч, нотки (фігурні) – праворуч. Корисним продовженням є гра «Що звучить?», під час якої дитина має впізнати за звуком музичний (шумовий, ударний) інструмент.

Під час роботи з дітьми з порушенням зору на уроках музичного мистецтва рекомендується використовувати додаткові засоби навчання (фланелеграф, магнітна дошка із намальованим фарбою нотоносцем, магніти у формі нот, ритму тощо). Наприклад, у грі «Де стояла нота?» на фланелеграфі або на магнітній дошці закріплюються предмети довільно (магніти, тканеві ноти, ритм, знаки, невеличку мелодію). Після того, як дитина їх обстежить і запам'ятає, забирається один предмет (або міняється місцями). Дитина має визначити, якого предмета не вистачає і де він стояв, або які предмети поміняли місцями.

Розвитку рухливості пальців та їх чутливості сприяють розкладання фігурок за ознаками (в одну коробочку нотки, в іншу – знаки). Можна використовувати щоденні заняття (3–5 хвилин) на ігровому музичному інструменті (дитяче фортепіано, синтезатор) [4, с. 129-132].

Діти з аутизмом сприйнятливі до занять музичним мистецтвом, але погано взаємодіють з людьми в соціумі, мають стереотипну поведінку, не проявляють емоційного співпереживання. Діти з аутичним спектром розладів мають свій індивідуальний ритм роботи і своє бачення світу, тому з ними складно проводити уроки в закладах загальної середньої освіти.

Серед різних видів діяльності, які залучають на уроках музичного мистецтва, вони можуть брати участь у всіх діях (спільне малювання, ляльковий (тіньовий) театр, логоритмічні (ритмічні) ігри, руханки, музично-ритмічні рухи, пальчикова гімнастика, слухання музики з корекційною метою, релаксаційні вправи, вокальна діяльність, пластична драматизація під музику, створення віршів, малюнків, оповідань після прослуховування музики тощо). Однак під час роботи з такими дітьми педагогу-музиканту слід дотримуватись частої зміни видів діяльності і залучати до

діяльності поопераційні картки (з малюнками-схемами послідовності дій).

Науковці пропонують фізичну допомогу в організації дії, коли дорослий в буквальному розумінні «працює» руками дитини, пише або малює разом з нею, тримаючи один олівець [4, с.225].

На думку І. Ярошенко, дитина з аутичним спектром розладів може слухати музику з зацікавленістю і задоволенням, зокрема: В. Моцарта Концерт для труби або валторни, деякі квартети та симфонії; Б. Сметана «Моя Батьківщина», Г. Гендель «Прибуття цариці Савської», К. Глюк «Танець фурій», українська народна танцювальна музика, африканські барабани, імпровізації К. Штокхаузена, коліскові пісні Ф. Шуберта та Ф. Шопена [2, с. 3-4].

Діти з синдромом Дауна характеризуються м'язовою млявістю, низьким рівнем посидючості та уваги, порушенням фонематичного слуху. На уроках музичного мистецтва такі діти потребують допомоги помічників у процесі роботи над ритмічними вправами під музичний супровід, під час виконання релаксаційних вправ, пальчикових іграх, осмислення сюжетних картинок на музичну тематику, при показі тіньового театру, малюванні (спільному малюванні, малюванні пальцями, трубочками, ватними паличками тощо), виконанні вокальних вправ (артикуляційної та дихальної гімнастики), слуханні музики з корекційною метою тощо.

Під час роботи з дітьми з порушенням розумового розвитку вчителю музичного мистецтва слід звернути увагу на мовленнєві порушення, низьку емоційну реакцію, недостатньо розвинутий рівень уваги та зосередження, обмежену увагу. Діти з такими порушеннями швидко втомлюються, тому потребують частішої зміни видів музичної діяльності та невеликого обсягу навчальної інформації. Однак вони спроможні контролювати свою поведінку в соціумі та позитивно реагують на тілесний контакт під час гри та спільних дій.

На уроках музичного мистецтва діти з ПРР можуть брати участь у вокальній діяльності, оскільки дихальна та артикуляційна гімнастика допомагає виправити мовленнєві вади. Вправлення у пальчиковій гімнастиці, ритмограмах та спільному малюванні корегують мозкові функції. Релаксаційні вправи, слухання музики з корекційною метою корегують увагу і зосередження, драматизація казок допомагають розширити увагу.

Слід у формі гри вирішувати проблеми щодо подолання труднощів навчання. Наприклад, разом з дитиною придумувати слова, щоб на початку була нота: «До» (дім, дорога, дощ тощо). Або вибрати із запропонованого мелодичного малюнку тільки ноти «до» і підкреслити їх.

Корисно прочитати текст пісні та запропонувати дитині відповісти на запитання: «Про що тут говорить?», «Перекажи», або запропонувати знайти

в тексті якісь слова, прочитати заголовок, знайти запитання, завдання до вправи [4, с.157].

У дітей з порушенням мовлення спостерігається не диференційованість артикуляційних рухів і пальців рук, низький рівень емоційності, уваги та пам'яті. Тому на уроках музичного мистецтва рекомендується ухилятися від пальчикових ігор, тіньового (лялькового) театру, логоритмічних вправ, оскільки ці види роботи будуть складними для дітей з ПМ.

Натомість, корисними для таких дітей будуть ритмічні рухи (руханки, пантоміма), вокальна діяльність, ритмічні, музично-дидактичні ігри, ритмограми, драматизація під музику, спільне малювання, слухання музики з корекційною метою та релаксаційні вправи.

Наприклад, вправа «Шторм на морі» [5] застосовується для розвитку дихання і артикуляційного апарату. Для її проведення у мисочку чи пляшечку наливають воду. Дітям дають коктейльну трубочку. Трохи відкривши рота і витягнувши злегка плаский язичок, діти мають дмухати повітря в трубочку так, щоб створити «шторм». Треба стежити, щоб діти не надували щічки, а видихали легеньми. Щоб дітям було цікаво, в «морі» можна випустити маленькі паперові кораблики, зроблені заздалегідь. Можна використовувати пляшку з водою і трубочку як шумовий музичний інструмент, який грає під музику.

Вправа на тренування артикуляційного апарату може включати відтворення ображеної, веселої чи дикої гримаси; ніс, очі, рот (зображення злої кішки); «в мене ротик маленький»; хрестик-нулик (з фонопедичної методики В. Емел'янова).

Вправи з написання тренують дрібну моторику кисті руки і сприяють підготовці до письма нот. Вчитель може підготувати малюнки, які пунктиром чи крапками окреслюють обриси знайомих дітям знаків, або заготовки письма нот на нотному стані, ключі, ритмічні групи. Дитина має з'єднувати крапки (пунктири) плавною або прямою лінією. Після з'єднання крапок за заздалегідь заготовленими схемами-малюнками (для розвитку тактильних відчуттів) рекомендовано під музику проводити ігри-ритмограми. Ноти і ритмічні групи можна «писати пальцем на вологому піску, висипати їх піском (манкою) на картоні; ліпити з пластиліну (тіста); викладати з квасолин (гудзиків) тощо. Писати один одному на спині пальцем і відгадувати, який це ритм; обмальовувати шаблони або ж малювати в шаблонах» [1]. Вправи можна супроводжувати змаганням «Хто придумав мелодію на цю ноту (ритм)». Можна заготувати ноти і ритмічні групи на фланелеграфі з різних матеріалів (наждачний папір, картон, тканина тощо). Із зав'язаними очима дитина може вгадувати ноти та ритмічні групи, попередньо обстеживши її руками.

Із метою засвоєння інформації щодо засобів музичної виразності можна застосовувати вправи

із складання мелодій із карток за наочним зразком (за принципом пазлів), або виставляти мелодичну лінію з пропущеними елементами (нота, пауза, тактова риска тощо) на фланелеграфі. Дитині пропонують вставити в пропущені місця знаки із заготовлених карток (часто різнокольорових). Потім вчать правильно називати ці позначки і знаки; поступово вводять нові. Шляхом вправ на різних предметах, групуючи їх і називаючи колір, дитина вчиться правильно розпізнавати і називати кольори. Можна використовувати об'ємні фігурки нот, ритмічних груп, знаків.

Діти із затримкою психічного розвитку часто схильні до музики, емоційні та надмірно чутливі. Однак вади, пов'язані з умінням правильно орієнтуватися у ситуації, розпорошеність уваги та низька продуктивність і втомлюваність не дозволяють їм реалізувати свої можливості.

На уроках музичного мистецтва під час роботи з цими дітьми рекомендується більше часу відводити на ігрову діяльність, де етапи гри мають бути описані у схемах і малюнках для чіткого розуміння послідовності дії. Для закріплення результату психологи радять залучати різноманітні форми тактильної взаємодії.

Серед видів роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку пропонується використовувати релаксаційні вправи, слухання музики з корекційною метою, евритмію, пальчикові ігри, ритмічні та музично-дидактичні ігри, драматизацію під музику та різноманітні види малювання. Наприклад, музично-дидактичні ігри для ознайомлення з нотами, як-от гра «Де чия нота». Для її проведення учитель дає дитині кружечки семи нот, які розташовані на кольоровому фоні (червоний (до), помаранчевий (ре), жовтий (мі), синій (фа), зелений (соль), голубий (ля), фіолетовий (сі)) і пропонує поставити на кожен із них об'ємні фігурки нот із відповідним кольором. Дії супроводжуються називанням нот та їх кольорів.

Для проведення гри «Добери ритм і ноту» учитель пропонує основні картки з нотами, ритмом і 4–5 карток з різновидами цих нот і ритмів. Дитина має дібрати до основної картки її прототип і назвати його: «нота до», «восьма», «нота ре», «четвертна».

Для гри «Склади мелодію за кольором» потрібно заготувати кольорову мелодію на картоні. За вказівкою викладача дитина складає мелодію у відповідності до кольорів, підбираючи ноти. Можна зробити кишеньки із вкладками до кожної долі мелодії. Розміщення картки супроводжується називанням ноти і ритму: «нота до, четвертна», «нота фа, восьма».

Вивчення засобів музичної виразності полягає у тому, щоб навчити дитину розрізняти ноти від ритму, від динаміки, ключів тощо. Дитину слід ознайомити з об'ємними фігурами або малюнками (ключ

соль, нота мі, форте, восьма); навчити розрізняти, знаходити їхні обриси в різних навколишніх предметах. Навчання починається з виділення конкретної форми, наприклад, овалу ноти, риски ритму. Викладач показує, з яких елементів складається той чи інший предмет, і разом із учнем знаходить ті предмети, які схожі на овал або риску, серед різних предметів, на малюнках. Дитину слід вчити порівнювати між собою фігури або обриси на картинках.

Варто пам'ятати, що під час виконання всіх видів діяльності учень має розповідати про те, що він робить, називати кожний знак, що вивчається, відповідним словом.

Вивчення тривалості ритму можна здійснювати за допомогою гри «Велике – мале». Для її проведення на столі виставляються картки із зображенням тривалості нот різної величини. На пропозицію вчителя здобувач освіти спочатку збирає всі короткі тривалості, називаючи їх: «восьма нота», «шістнадцята нота», а потім добирає великі тривалості і називає їх: «половинна нота», «четвертна нота». Можна запропонувати учню знайти найменшу тривалість, найбільшу тривалість, поставити їх поряд і порівняти.

Складним завданням є формування уявлень про напрями музики і рух голосу. У дітей із затримкою психічного розвитку вміння орієнтуватися у напрямках формується зі значним запізненням. З цією метою можна скористатися такими ігровими прийомами: викладач показує дитині рух мелодичної лінії, але напрям руху і словесні позначення змінюються. Наприклад, вчитель практично показує і співає, пояснюючи: «Мелодія рухається вгору», «Мелодія рухається вниз», «Мелодія кружляє», «Мелодія стрибає вгору» тощо. Потім мелодія міняється, а напрям руху та його позначення зберігаються.

Серед видів роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку пропонується використовувати релаксаційні вправи, слухання музики з корекційною метою, евритмію, пальчикові ігри, ритмічні та музично-дидактичні ігри, драматизацію під музику та різноманітні види малювання.

На нашу думку, спільним видом діяльності, який можливо застосовувати в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами на уроках музичного мистецтва, є релаксаційні вправи. До них І. Ярошенко віднесла такі: рухове розслаблення і злиття з ритмом музики; музично-рухові ігри і вправи; музичну психосоматичну релаксацію; вокалотерапію; гру на музичних інструментах і ритмічну декламацію; рецептивне сприймання музики; музичне малювання; пантоміму; рухову драматизацію під музику; музичну розповідь; гру з лялькою та дихальні вправи з музичним супроводом [2, с.11-12].

Висновки. Отже, серед найбільш дієвих і продуктивних видів діяльності з інклюзивними дітьми

на уроках музичного мистецтва є вокальна діяльність, дихальна та артикуляційна гімнастика. Ці види роботи можна застосовувати з усіма категоріями дітей з ООП (складності є в роботі з дітьми із затримкою психічного розвитку). Музично-ритмічні рухи, а також руханки і пантоміму рекомендується залучати до роботи з дітьми з дефіцитом уваги та гіперактивністю, з дитячим церебральним паралічем, з порушенням зору, з аутизмом, з синдромом Дауна, з порушенням мовлення, із затримкою психічного розвитку. Пальчикові ігри – це можливий вид діяльності із дітьми з дефіцитом уваги та гіперактивністю, з дитячим церебральним паралічем, з аутизмом, з синдромом Дауна, із затримкою психічного розвитку, з порушенням розумового розвитку. Тіньовий театр на уроках музичного мистецтва може бути ефективний для роботи з особами з дитячим церебральним паралічем, з аутизмом та синдромом Дауна. Музично-дидактичні, ритмічні ігри та ритмограми рекомендується використовувати для занять із дітьми з дефіцитом уваги та гіперактивністю, з порушенням слуху, зору, з аутизмом, з порушенням розумового розвитку, з порушенням мовлення, із затримкою психічного розвитку. Фонетична ритміка як вид діяльності застосовується з дітьми з порушенням слуху та мовлення. Особи із порушенням зору, з аутизмом, з порушенням розумового розвитку, з порушенням мовлення, із затримкою психічного розвитку із задоволенням виконують драматизацію під музику. Спільне малювання залучається до роботи зі всіма категоріями інклюзивних дітей (крім осіб із порушенням слуху). Логоритмічні вправи та ляльковий театр рекомендовані для занять із

дітьми з аутизмом. Слухання музики з корекційною метою є корисним для роботи з дітьми з дефіцитом уваги та гіперактивністю, з дитячим церебральним паралічем, з аутизмом, з синдромом Дауна, з порушенням розумового розвитку. Отже, музична діяльність є корисною і рекомендованою для дітей з особливими освітніми потребами для розслаблення, заспокоєння, стимуляції емоцій, настрою, інтелектуальної сфери, розвитку фантазії, уяви, образності, активізація творчих здібностей, мовлення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Для дітей з порушеннями мовлення. URL: <https://mologa-osvita.gov.ua/dlya-ditej-z-porushennyami-movlennya%C2%A015-25-47-01-03-2021/> (дата допуску 12.02.2023)
2. Музична скарбничка сайт Інни Ярошенко. URL: <https://muzika-dityam3.webnode.com.ua/muzikoterapiya-u-roboti-z-ditmi-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami/> (дата звернення 11.02.2023)
3. Основні поняття: інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, універсальний дизайн, розумне пристосування. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/a/FAQ1.html#:~:text=Відповідно%20до%20ширшого%20розуміння%20інклюзивної,діти-мігранти%2C%20діти%20-%20представники> (дата звернення 11.02.2023)
4. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах / За заг. ред. Колупаєвої А.А. К., 2010. 363 с. URL: http://osvitalviv1.at.ua/INKLUZIJA/putivnik_dlja_batkiv-n.pdf (дата звернення 11.02.2023)
5. Швабська Т.М. Корекційні ігри та вправи для дітей з особливими освітніми потребами. URL: <http://desnyachka.ukr/?p=14439> (дата допуску 12.02.2023).